

Janko PRUNK*

ZGODOVINA SLOVENSKE POLITIČNE MISLI**

Povzetek. Slovenska politična misel je v širši zgodovini politološkega okolja razmeroma nova stvar. To ne bi smelo biti radikalno presenečenje, saj je v luči celotne evropske zgodovine tudi mnogo narodnih in nacionalnih identitet izjemno mladih – slovenska je ena izmed njih. Čeprav je bil program Zedinjena Slovenija le negotova preambula, so konflikti in premiki zgodnjega in srednjega 20. stoletja preoblikovali slovensko politično psiho in iz nje ustvarili rodovitna tla za vznik in razvoj narodnega vprašanja. Skozi to stoletje ideologije in oboroženih konfliktov smo spremljali velika imena slovenske politične zgodovine, kot so Lončar, Kidrič, Kocbek, Kardelj, Ude, Korošec in Bibič, ki so vsi pustili svoj pečat na narodnoosvobodilnem boju. Refleksija na Osvobodilno fronto (OF) in njene posledice nam lahko prikaže mnogo realnosti o pravih koreninah slovenstva in slovenske politične misli.

Ključni pojmi: zgodovina, politična misel, narodno vprašanje, narodnoosvobodilni boj

365

Uvod

Zgodovina slovenske politične misli kot del politologije se na Slovenskem pojavi razmeroma pozno. Izjema je nekakšen politološki traktat o ustavodajni skupščini Matije Majerja - Ziljskega leta 1848.

Občasno, vendar kontinuirano pa se ta misel pojavlja šele v prvi polovici 20. stoletja. Kot primer takratne zgodovine politične misli lahko vzamemo razpravo zgodovinarja in filozofa Dragotina Lončarja Naše filozofično stališče do liberalizma, klerikalizma in socialne demokracije, ki je izšla v zborniku slovenskih študentov na praški univerzi. Ti so organizirali leta 1900 sestanek v Ljubljani in svoje referate potem izdali v zborniku Kaj hočemo? pod naslovom Poslanica slovenski mladini. V njej so zastopali politične in

* Dr. Janko Prunk, zaslužni profesor, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Slovenija.

** Pregledni znanstveni članek.

DOI: 10.51936/tip.59.posebnaštevilka1.365-377

socialne poglede svojega Tomaša Masaryka.¹ Lončar je kritično in odklonilno zavrnil vse tri ideološke smeri slovenske politike: liberalizem, klerikalizem in socialno demokracijo – s pristavkom, da zavrača samo filozofske temelje marksizma, na katerega se opirajo socialni demokrati, ne pa njihove »upravičene socialne in politične zahteve« (Lončar, 1901).

Med obema vojnama se je tematika slovenske politične misli pojavila v nekaterih delih liberalnih in demokratičnih publicistov. Najprej je treba znova omeniti Lončarjevo knjigo *Politično življenje Slovencev od 1797 do 1919*.

Če si pogledamo čisto na kratko le najbolj domišljene in udarne zapise o slovenski politični misli v kraljevski Jugoslaviji, potem moramo navesti najprej slovenskega političnega misleca in publicista Lojzeta Udeta v znamenitem traktatom o naravi Slovenske ljudske stranke, zmagovalke tedanjih parlamentarnih volitev. Zapisal je zanimivo oceno, da taka stranka, »ki se opira na cerkveni organizacijski aparat, ne more vzdržati kot revolucionarna stranka do konca«. Potem pa je drzno prognoziral, da boj za »samostojno združeno Slovenjo ne more biti končan, da pa bodo v prihodnje morale nastopiti druge, revolucionarnejše sile, ki bodo povedle to borbo« (Ude, 1927/28: 17–18). Zelo dalekovidno, saj se je to res zgodilo v času nacifašistične okupacije Slovenije.

Zanimivo politološko razpravo, ki bi jo lahko uvrstili v zgodovino politične misli, je leta 1933 napisal mlad komunist, usmerjen v komunistično teorijo, Edvard Kardelj pod psevdonimom Ivan Kovač – kot kritiko Vidmarjeve knjižice *Kulturni problem slovenstva*. Oporekal je Vidmarju, češ da obravnava narodno vprašanje, kot da je v bistvu kulturno vprašanje. Sam pa je ponovil tedanjo komunistično teorijo, da je narodno vprašanje »širok kompleksen pojem, ki zajema celotno družbeno nadstavbo« (Kardelj, 1933).

V zaostrenih idejno-političnih razmerah v drugi polovici tridesetih let imamo dva teksta, ki sta močno prežeta z zgodovino politične misli. To je tekst Edvarda Kardelja - *Speransa Razvoj slovenskega narodnega vprašanja* iz začetka leta 1939, v katerem je opozarjal na nevarnost agresije fašizma in nacizma na Jugoslavijo, ki pa se mu Slovenci lahko upremo z enotnostjo vseh svojih demokratičnih sil pod vodstvom komunistične partije. Z elementi slovenske politične misli je prepleten tudi esej Lojzeta Udeta o slovenskem narodnem vprašanju v štirih številkah narodno demokratičnega časopisa *Slovenija* (pomlad 1939). Najbolj originalen in najbolj politološki pa je bil referat mladega zgodovinarja Boga Grafenauerja na seminarju krščanskosocialističnih študentov v Bohinju v času poletnih počitnic 1939 (Saleški Finžgar, 1940).

¹ *Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937) je bil slovaški politik, pedagog, sociolog, pisatelj in prvi predsednik Češkoslovaške. V Pragi je močno vplival na poznejše levčarske politike na Slovenskem prek slovenskega krožka, v katerem sta bila med drugimi tudi Anton Dermota in Josip Ferfolja.*

Konec leta 1939 sta nastala dva slovenska politična programa z enakim naslovom, Kaj hočemo, toda iz zelo različne politične antropologije: komunistične in krščanskosocialistične. Bila sta zelo različna v svojih zahtevah in metodah za njihovo realizacijo (Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, 1983: 155–165).

Komunistični program je nastal ob začetku pakta med Hitlerjem in Stalinom in pri tem je Kominterneta opustila politiko ljudskofrontnega povezovanja z demokratičnimi silami in je začela propagirati sektaško samostojno komunistično politiko. Vse to se je odrazilo tudi v programu slovenskih komunistov.

Krščanski socialisti pa so dali pobudo za zvezo vseh demokratičnih sil, »ki naj delajo za celotno slovensko blaginjo«. Povedali so, česa nočejo in kaj hočejo:

Zato se nočemo istiti samo s kakim delom slovenstva in njegovimi interesi, zato nočemo ustvariti kake nove verske ali svetovnonazorske stranke in še bolj deliti Slovencev. Pač pa hočemo doseči čim večje soglasje v gospodarskih, socialnih in političnih vprašanjih in zbuditi željo po resnični slovenski skupnosti. V tem smislu bomo težili po koordinaciji z vsemi tistimi silami, ki hočejo z nami vred premagati sedanjo politično nemoralno in likvidirati sedanji politični red ... Obenem s tem pa bomo vedno branili svojo lastno in neodvisno politično organizacijo. (Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, 1983: 155–165)

Pisca tega programa sta bila Aleš Stanovnik in Edvard Kocbek. S takšnim programom in takšno politično filozofijo so krščanski socialisti spomladi 1941 vstopili v OF.

Politična misel v času NOB

S tem smo že prišli v usodni čas narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije. Na napad sovražnika so se legitimne predvojne sile slovenske politike odzvale z mirovanjem in oportunistično politiko čakanja na vojno odločitev v spopadu velikih sil. Nekaj njenih predstavnikov pa se je umaknilo v London skupaj s kraljevsko vlado. To situacijo je izkoristila mala slovenska komunistična stranka, da je aprila 1941 skupaj z manjšimi političnimi skupinami, ki so bile že pred vojno v opoziciji do vodilnih meščanskih strank, ustanovila Protiimperialistično fronto, ki se je junija preimenovala v Osvobodilno fronto in se začela uveljavljati. Zelo zgodaj, že poleti 1941 je pozvala slovenski narod na oborožen odpor proti okupatorju. S tem pa je prišla navzkriž z bivšimi legitimnimi slovenskimi političnimi silami. S tem je prišlo v slovenskem narodu in njegovi politiki do razkola, ki se je hitro poglobljalo.

Glede prihodnjega slovenskega narodnega življenja sta oba nasprotna politična tabora zagovarjala svobodno združeno Slovenijo v federativni Jugoslaviji. Močno pa sta se razlikovala, kako priti do tega. Stare elite so pričakovale rešitev od emigrantske vlade. OF pa je začela oborožen narodno-osvobodilni boj, v katerem je zasledovala tudi svoje posebne komunistične cilje.

Oba politična tabora sta bila močno publicistično dejavna in sta v svoji ilegalni publicistiki razgrinjala svoje politične poglede. Najprej je Protiimperialistična fronta sredi junija, še pred napadom Nemčije na Sovjetsko zvezo, sestavila svoj program z imenom Gesla našega osvobodilnega boja, ki je bil mešanica narodnoosvobodilnega boja in revolucionarnih komunističnih ciljev. Poglejmo si nekatere točke, ki razkrivajo ravnokar povedano.

Osvoboditev in združitvev razkosanega slovenskega naroda. Sloga in enotnost zaslužjenih narodov Jugoslavije ... v njihovem boju za osvoboditev. Sovjetska zveza je vodilna sila in glavna opora osvobodilni borbi slovenskega naroda. Osvoboditev slovenskega naroda je mogoča samo na ruševinah imperializma. Ta se mora boriti tako proti nemškemu in italijanskemu imperializmu ... kakor tudi proti protipropagandi anglo-amerikanskih imperialistov ... Brez boja proti izdajalski lastni kapitalistični gospodi se zatirani slovenski narod ne more osvoboditi.

368

OF je bila odločena, da gre v razredni revolucionarni spopad s svojim meščanstvom, kot je oznanila v sklepih 3. sestanka Vrhovnega plenuma OF 16. septembra 1941. Sklenila je, da se Vrhovni plenum OF razglasi za Slovenski narodnoosvobodilni odbor, ki »v času osvobodilne borbe edini predstavlja, zastopa in vodi slovenski narod na vsem njegovem ozemlju« in »da je vsako organiziranje zunaj okvira OF škodljivo borbi za narodno svobodo« (Slovenski poročevalec, 1942: 1).

Takšen revolucionarni sklep je prestrašil politične nasprotnike OF, ki so začeli odkrito govoriti o revolucionarni komunistični zaroti.

Zaradi vojaške stiske Sovjetske zveze v jeseni 1941 je njena zunanjepolitična agentura – Kominternina pozvala vse svoje članice, naj utišajo svoje revolucionarne izjave in naj znova poudarijo protifašistično ljudsko fronto. Osvobodilna fronta je na to odgovorila 1. novembra na plenumu OF s sprejetjem novega programa temeljnih točk.

Poglejmo si le nekatere:

1. *Proti okupatorju je treba vršiti neizprosno oboroženo akcijo;*
2. *Ta akcija predstavlja izhodišče za osvoboditev vseh Slovencev;*
3. *Stoječ na stališču naravne in usodne skupnosti jugoslovanskih narodov OF ne priznava razkosanja Jugoslavije in si z vsemi silami prizadeva*

za slogo in enotnost njenih narodov; 5. Vse skupine v OF so se obvezale, da bodo lojalne v medsebojnih odnosih; 6. Po narodni osvoboditvi prevzame na Slovenskem oblast Osvobodilna fronta kot celota. (Slovenski poročevalec, 1942: 1)

S takšnim programom je OF pridobila širšo podporo, čeprav je tajno vztrajala pri revolucionarni perspektivi in v svojih vrstah vsiljevala nedemokratski monizem.

Protirevolucionarni tabor, ki je bil neenoten in še sprt med seboj, se je zaradi poleta OF v začetku maja 1942 le spril med seboj in se povezal v novo organizaciji Slovensko zavezo. Svojo novo organizacijo in njene cilje je predstavil v poročilu slovenskim članom londonske vlade. To poročilo bi mogli označiti kot nekakšen prototip zgodovine politične misli. Zaradi tega navajamo del poročila kar *in extenso*:

V Slovensko zavezo so se združile (bivše legitimne, op. J. P.) stranke brez najvidnejših politikov, kar je psihološko tako modrejše, tako da so zastopane SLS z vojaško formacijo Slovensko zavezo in listom Svobodna Slovenija, potem Združeni Slovenci, ki predstavljajo zmernejšo taktiko v boju z OF in iskanju možne strnitve (Gosarjeva skupina, op. J. P.); nadalje Napredna delovna skupnost, ki vključuje JNS, SDS, radikale in mlado JNS ali Novo Jugoslavijo. Pridružili so se tudi socialisti, medtem ko Kmečko delavska stranka (Mačkovo gibanje v Sloveniji) sicer ni vključena, a načelno se strinja s programom ... Ko bi imeli tako formacijo pred letom dni, bi bila danes Slovenija edina v svojem hotenju, pa tudi v svojem delovanju. ... Slovenska zaveza ne pomeni najprej boja z OF, ker smo vsi na stališču: najprej naš skupni nasprotnik – okupator, potem šele urejanje medsebojnih odnosov. Nekateri celo menijo, da bo mogoče pridobiti kedaj glavni kader OF za skupni nastop. Nemogoče to ni, a sedaj še ne kaže. (Mikuž, 1960: 1, 313)

Zelo zanimiv dokument. Prava politična analiza stanja v protirevolucionarnem taboru, ki kaže na njegovo patriotsko pripravljenost za skupni boj z OF, če bi ta opustila svoje revolucionarne načrte. Tega poročila OF verjetno ni poznala ali pa ga je zamolčala in je vztrajala pri svoji revolucionarni perspektivi.

Sredi leta 1942 je OF izdala svoj Slovenski zbornik, v katerem so bile razprave nekaterih slovenskih znanstvenikov in kulturnikov, večinoma iz zavezniških skupin OF, ki so obravnavali različne segmente slovenskega narodnega vprašanja iz različnih zornih kotov, brez razredne revolucionarne konotacije. Ta je prevladovala le v sestavku političnega sekretarja OF Borisa Kidriča, čigar članek je imel naslov Vloga delavskega razreda in

delovnega ljudstva v slovenskem narodnoosvobodilnem boju. V razpravah Slovenskega zbornika je najti elemente politične misli, zlasti v odlično formuliranem sestavku Lojzeta Udeta.

Toda KPS je intimno zasledovala svojo revolucionarno perspektivo. Očitno dejanje, ki je razkrivalo takšno usmeritev, je bila novembra 1942 ustanovitev Delavske enotnosti v Osvobodilni fronti. Ustanovili so jo na komunistično pobudo v trenutku krize partizanskega gibanja po italijanski ofenzivi. KPS je na ustanovnem sestanku zbrala samo predstavnike delavskih organizacij v OF; to so bili komunisti, krščanski socialisti in del slovenskih socialnih demokratov. Ustanovni sestanek Delavske enotnosti je vodil Boris Kidrič, ki je tudi sugeriral osnovne programske teze, ki jih je potem v razumljivo obliko formuliral krščanski socialist Tone Fajfar. Takšno nalogo je Kidrič namenil delavcu Fajfarju, da bi ga povzdignil v krščansko socialistični skupini, vizavi intelektualcu Kocbeku.

Teze povedo, »da je slovensko delavstvo v najusodnejših trenutkih slovenske narodne zgodovine prevzelo vodilno vlogo v narodnoosvobodilni borbi in postalo borbena jedro Osvobodilne fronte«. Iz tega pa sledi zaključek: »Tak odločilen vodilni poseg delavstva v narodnoosvobodilno borbo daje slovenskemu delavstvu pravico do odločilnega posega tudi v ureditev slovenskega političnega življenja po osvoboditvi.« Teze še povedo, da je za uspešno slovensko narodnopolitično in socialno življenje neizogibna naslo-nitev na slovansko Sovjetsko zvezo (Fajfar, 1954).

Če pogledamo natančno besedilo teh tez, lahko vidimo, da je to že čisto domišljena anticipacija malo poznejše usodne Dolomitske izjave.

Zaradi takšne uveljavitve KPS in Delavske enotnosti v OF sta lahko konec leta 1942 oba vodilna slovenska komunisti zelo samozavestno in optimistično poročala generalnemu sekretarju KPJ in vrhovnemu komandantu Titu o stanju v slovenski OF. Njuno poročilo je datirano na isti dan, tj. 14. december 1942. Iz Kardeljevega poročila, ki se sklicuje na Kidričevo poročilo, pa je razvidno, da je Kidrič svoje poročilo napisal prvi.

Kidrič se je kot politični sekretar OF v poročilu skoncentriral na razvoj te odločilne sile v slovenskem narodnoosvobodilnem gibanju. Njegovo poročilo je dober primer poskusa analize zgodovine politične misli v OF.

Orisal je položaj OF pred italijansko ofenzivo poleti in jeseni 1942, nato stanje OF na osvobojenem ozemlju. Omenil je vzpon protirevolucionarnih vaških straž, ki jih je imenoval kar bela garda, po boljševiškem vzoru, in orisal njihovo politično taktiko v posameznih pokrajinah. Dotaknil se je politične sredine, v kateri so združeni liberalci in klerikalni katoličani. Nato pa govori o stanju v KPS, kako si zagotavlja vodilno vlogo in iniciativo v protio-kupatorskem boju. Zaključek poročila je posvečen notranjemu stanju v OF, to pa je opisano tako pronicljivo in objektivno, seveda s stališča KPS, da ga je vredno navesti skoraj v celoti:

»Jedro OF sestavljajo KP, sokoli in krščanski socialisti,« zapiše Kidrič in potem ocenjuje sokole:

... z njimi je sklenjen najdalekosežnejši sporazum. Oni se ne smatrajo za politično organizacijo in brez pomisleka priznavajo avantgardno vlogo in politično vodstvo KP. Svojemu članstvu so dovolili in priporočili, da vstopajo v partijo. V drobnih praktičnih vprašanjih se vendarle kažejo njihove tendence, da bi se KP 'glajhšaltala' z OF. Te tendence sedaj niso nevarne in se jih lahko postopoma odstrani. Sokoli grede z nami celo v poslednjo etapo: 1. ker je njihovo borbena jedro že zajeto v partiji, 2. ker je njihovo vodstvo energično prelomilo s prejšnjim jugoslovanskim vodstvom, 3. ker so izrazito sovjetofilsko razpoloženi ... (Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, 1963: 573–589)

Čisto drugače pa Kidrič ocenjuje krščanske socialiste,

katerih perspektiva je manj jasna. Socialno so izraz revolucionarnih-demokratičnih procesov v katoliških slovenskih množicah. Razpoloženi so iskreno sovjetofilsko. Nekaj jasnih 'zahodnih tendenc' pri njih sedaj ni. Priznavajo avantgardno vlogo partije in se odrekajo ustanovitvi lastne politične stranke. Praktično se vendarle spreminjajo v neko krščansko-socialistično stranko. Trenja z njimi na terenu so najpogostejša. Programatično so za sovjetski režim. Njihovo vodstvo meni, da bo dokazalo, da vera ni škodljiva za sovjetsko oblast. V ugodnih pogojih bo lahko šla krščansko-socialistična skupina z nami celo v poslednjo etapo ...

V sedanjem položaju oboroženega nastopa bele garde in njene demagogije s katoliško vero so krščanski socialisti za nas prava zlata jama.

Nato sledi Kidričevo zagotovilo da »je hegemonija partije v OF popolnoma zagotovljena, ker sta v njihovih rokah tehnika in varnostna služba«² (Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, 1963: 573–589).

V letih 1943–1944 je prišlo v jugoslovanskem partizanskem gibanju do velikih, kar odločilnih dejanj. Slovensko partizanstvo, ki je bilo formalno sestavni del jugoslovanskega partizanstva in revolucije, je imelo svoje velike posebnosti, ki jih je treba omeniti.

1. marca 1943 so tri ključne zavezniške skupine OF podpisale usodno Dolomitsko izjavo o popolni idejni in organizacijski enotnosti OF. Z njo so se sokoli in krščanski socialisti odrekli svoji skupinski organiziranosti, kar je

² Izvirni izvod tega dokumenta v srbohrvaščini je v Arhivu Slovenije. Ponatis je v Zborniku dokumentov jesen 1942, korespondenca Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča, Ljubljana: 1963: 573–589.

pomenilo konec njihove samostojne identitete. To dejanje je bilo težko za krščanske socialiste, ki so poskušali s svojo skupino idejno braniti krščanski etos in krščansko socialistično identiteto. Sokoli in krščanski socialisti so poleg tega komunistični partiji zagotovili njeno prevlado.

S tem so bili postavljeni dokončni idejni in organizacijski temelji bodoče komunistične boljševiške diktature v Sloveniji po zmagi nad okupatorjem.

V dneh 28. in 29. novembra 1943 je bila na zborovanju partizanskega Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije sprejeta odločitev, da postane AVNOJ oblastno telo, ki vodi jugoslovanske narode v narodnoosvobodilnem boju. Naslednje leto, junija, pa je prišlo zaradi vztrajanja Velike Britanije in tudi Sovjetske zveze med voditeljem AVNOJ-a Titom in predsednikom emigrantske vlade Šubašičem do sporazuma o prihodnjem skupnem parlamentu in vladi. Do tega časa bo oblast v domovini v rokah AVNOJ-a, emigrantska vlada pa bo zunanjepolitično predstavništvo jugoslovanskih narodov.

Takšen razvoj je zahteval nov prikaz odporniškega gibanja v Sloveniji, ki je bil pravzaprav zgodovina slovenske politične misli v narodnoosvobodilnem gibanju. Tak prikaz je napisal Boris Kidrič kot poročilo za Moskvo z naslovom *Kratek obris Osvobodilne fronte in sedanja politična situacija v Sloveniji*. V poročilu je najprej kratko orisal politične razmere in politične skupine v Sloveniji pred okupacijo. Zdelo se mu je pomembno povedati, da je najpomembnejša politična skupina poleg KPS, krščansko socialistična, že konec poletja 1940 sklenila akcijski sporazum s partijo in potem vstopila v Društvo prijateljev Sovjetske zveze.

Iz tega »Društva« se je tri tedne po okupaciji razvila Protiimperialistična fronta. Prve, ustanovne skupine so bili KPS, krščanski socialisti, sokoli in napredni kulturni delavci. Ko se je ob nemškem napadu na Sovjetsko zvezo Protiimperialistična fronta preimenovala v Osvobodilno fronto z nalogo narodnoosvobodilnega boja, je poudarila »pomen povezanosti slovenskega naroda s Sovjetsko zvezo«.

Poziv na oborožen odpor je »povzročil aktivizacijo najširših ljudskih množic. V OF so začele vstopati še druge manjše patriotske demokratične skupine« (Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, 1960: 1). Kidrič jih našteje 15, med njimi najpomembnejše: Liberalna zveza kmečkih fantov in deklet, Kmečko delavska stranka, stara SLS, skupina bivših jugoslovanskih oficirjev, skupina štajerskih emigrantov, skupina primorskih emigrantov in še nekatere.

Kidrič govori potem o skupini katoliške sredine pod vodstvom Andreja Gosarja in Jakoba Šolarja. Do voditeljev te skupine je zelo kritičen in jima nepravilno pripisuje grde značajske lastnosti, ker nista hotela, kljub vabilu KPS, vstopiti v OF. Ta skupina je bila potem v Kidričevi publicistiki še večkrat predmet kritike in obsodbe.

Kidrič je spregovoril tudi o krizi partizanov zaradi izgub v bojih med italijansko ofenzivo poleti in jeseni 1942.

Potem govori o nasprotnikih OF, o liberalcih – simpatizerjih generala Draže Mihajlovića in spontano organiziranih vaških stražah, v katerih je prevladal klerikalni vpliv. Te straže so se v jeseni 1942 podale v kolaboracijo z Italijani.

Nato Kidrič najbolj obsežno govori o organiziranosti OF. Našteje vse mogoče akcije in dejavnosti OF in njenih podsistemov od Varnostno-obveščevalne službe (VOS) do propagandne dejavnosti in borbenih akcij, ki jih je izvedla partizanska vojska, inštrument OF.

Posebej omenja plebiscitarne akcije OF konec leta 1941, s katerimi je le-ta dokazovala svoj vpliv na širše množice. Taki akciji sta bili 29. oktobra 1941 v spomin na odcepitev Slovencev od Avstrije in vstop v Državo Slovencev, Hrvatov in Srbov ter na 1. december – dan združitve Države SHS s Kraljevino Srbijo. Na poziv OF so ostali Slovenci celo popoldne doma v stanovanjih, tako da so ulice popolnoma opustele in so pri Italijanah vzbudile presenečenje in strah.

Največji del Kidričevega poročila je posvečen notranjemu razvoju OF, v katerem poudarja, da KPS popolnoma obvladuje razmerje s skupinami, ki v bistvu sprejemajo njen program in so se odpovedale ustanovitvi lastnih političnih strank. »S tem pa je po osvoboditvi zagotovljena zmaga komunističnega idejnega in političnega monizma.« (Takšno poročilo je moralo biti nedvomno všeč Moskvi, op. J. P.)

Sledil je kratek pregled razvoja vojaške in politične dejavnosti OF.

Kot zadnje poglavje pa je orisal trenutno politično situacijo v Sloveniji: »Popolni bankrot belogardistično-mihajlovičevskega narodnega izdajstva ... Popolna enotnost Osvobodilne fronte. Polet narodnoosvobodilnega gibanja na Primorskem. Poskus pregrupiranja kolaborantskih sil« (Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, 1960: 1).

Za konec pa omeni, da je »osnovna naloga slovenskega NOG priključitev Primorske, Trsta in Gorice ter Koroške s Celovcem k Jugoslaviji«³ (Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, 1960: 1).

Prva leta po vojni v komunistični Jugoslaviji ni bilo pravih študij s področja zgodovine politične misli. Nekaj pogledov o aktualnem razvoju je zapisanih v referatih Borisa Kidriča in Edvarda Kardelja na kongresih in konferencah KPS in OF, ki bi jih le pogojno mogli uvrstiti v zgodovino politične misli, saj metodološko niso ustrezali pravi zgodovini politične misli.

Za prvi takšen poskus lahko označimo le Kardeljevo spremno besedo k 2. izdaji njegovega Razvoja slovenskega narodnega vprašanja leta 1957.

³ Kidričevo poročilo dolgo ni bilo dostopno v Jugoslaviji, ko pa je jugoslovanski arhiv pridobil dokument iz Moskve, so ga Slovenci objavili v *Prispevkih za zgodovino delavskega gibanja*, 1960 (1): 7–50.

Na samem začetku svoje spremne besede je Kardelj svoje predvojno delo označil kot » izrazito politično teoretično razpravo, ne pa zgodovinsko raziskovalno delo« (Kardelj, 1957: 13).

Potem je Kardelj razložil, da je bil glavni namen »Razvoja« »opozoriti slovensko ljudstvo, da se mora aktivno pripraviti na obrambo pred rastočo nevarnostjo ekspanzije fašističnih sil« (Kardelj, 1957: 19). Nato pove, »da je bilo za nadaljnji razvoj pomembno, da je partija v tridesetih letih končno likvidirala svoje napačno stališče o nacionalnem vprašanju, ki je dolga leta oteževalo vzpostavitev zveze komunistične partije z velikim delom ljudskih množic ...« Kardelj v spremni besedi govori o notranji napetosti med jugoslovanskimi narodi, kar je slabilo Jugoslavijo. To je napotilo buržoazijo dveh največjih narodov v medsebojni sporazum« (Kardelj, 1957: 25), ki pa je bil samo dogovor dveh vodilnih političnih skupin med Hrvati in Srbi o nekakšnem avtonomnem statusu Banovine Hrvaške. Toda velik del Srbov je tak sporazum odklanjal in ni ponujal možnosti za federativno preureditev Jugoslavije. Kardelj omenja, da je spremenjen komunistični pogled na narodno vprašanje aprila 1937 botroval ustanovitvi nekakšne federalne Komunistične partije Slovenije. Pove še, da je njegov »Razvoj« hotel biti prispevek k idejni in teoretični borbi komunistov na področju narodnega vprašanja.

Potem najbolj kritizira Antona Korošca, voditelja »reakcionarnega klerikalizma«. Omeni, da so nekateri liberalni zgodovinarji konec 19. stoletja poskušali podati naprednejšo interpretacijo slovenske zgodovine, so se pa omejevali skoraj izključno na področje literarne zgodovine. Nekritično ocenjuje, »da je bila splošna zgodovina vse do novejšega časa pod idejnim pečatom reakcionarne klerikalne tradicije« (Kardelj, 1957: 29). Ta Kardeljeva ocena ne drži, saj ne upošteva vsaj Prijatelja in Lončarja. Drži pa Kardeljeva ocena, da obstaja neke vrste skoraj hipertrofija vpliva literarne zgodovine na splošno nacionalno »zgodovinarstvo«. Na zaključku svoje spremne besede se Kardelj koncentrira na prikaz NOB.

O komunistični revoluciji govori zvito, komaj da jo omenja; pove, da so množice v delavskem gibanju, na čelu s komunistično partijo, našle tisto silo, ki so ji sledile v družbeno preobrazbo. »Osvobodilna fronta slovenskega naroda s komunistično partijo na čelu je bila tista borbena ljudska organizacija, s katero je slovenski narod zmagal nad silami agresije in notranje reakcije ter ustvaril pogoje za končno zmago socialistične revolucije.« (Kardelj, 1957: 43)

Po Kardeljevi drugi izdaji Razvoja slovenskega narodnega vprašanja se še nekaj časa na Slovenskem niso pojavljala dela iz zgodovine politične misli. V glavnem jih je preprečevala Kardeljeva senca.

Zgodovina politične misli na FDV

V začetku šestdesetih let se je ustanovila Visoka šola za politične vede, v katere kurikulumu je bila tudi politologija z nosilcem Adolfom Bibičem. Toda on je v prvih letih poučevanja moral šele napisati nekaj občnih priročnikov o politologiji, pri čemer se je opiral na obstoječo evropsko literaturo. Bibič se je zavedal, da bo treba enkrat napisati tudi kakšne razprave in monografije o zgodovini slovenske politične misli. Tako je bil zelo vesel, ko sem na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete leta 1976 doktoriral s tezo o razvoju slovenskih krščanskih socialistov med obema vojnama. To mojo knjigo je Bibič ocenil za zgodovino slovenske politične misli določenega slovenskega političnega gibanja. V svoji monografiji sem predstavil zorenje slovenskih krščanskih socialistov v njihovi konfrontaciji s slovenskim političnim katolicizmom in marksističnim komunizmom. Zato mi je bilo ljubo, da je Bibič moje delo prepoznal kot zgodovino politične misli in me je povabil na Fakulteto za sociologijo, politične vede in novinarstvo. Tako sem se moral še bolj usmeriti v probleme političnih idej, ki so predmet politologije.

Po svoji monografiji sem se vedno bolj usmerjal v zgodovino slovenske politične misli. Moj prvi večji tekst iz zgodovine slovenske politične misli je bil referat na znanstvenem simpoziju leta 1981 z naslovom *Politične koncepcije slovenskega meščanstva v stari Jugoslaviji*. Poleg tega sem napisal še dve razpravi o politični misli Edvarda Kardelja in Antona Korošca.

Ob meni so se začeli ukvarjati s slovensko politično mislijo tudi mlajši kolegi, tudi zgodovinarji, Jurij Perovšek, Vida Deželak in Aleš Maver.

Po letu 1991 pa so se takšnih tem lotevali tudi politologi, mlajši od mene. Naj omenim tu naslednika Bibiča, Igorja Lukšiča, nosilca teoretičnih predmetov politologije. On je skupaj s Jernejem Pikalom leta 2007 izdal knjigo – priročnik *Uvod v zgodovino političnih idej*, v kateri nas seznanjata s predmetom in metodami proučevanja zgodovine političnih idej. Najprej orišeta odnos do zgodovine političnih idej na Slovenskem, nato pa v širšem kontekstu razmišljata o tem, kaj sploh je politika.

Leta 2019 pa je Igor Lukšič napisal knjigo iz zgodovine slovenske politične misli. Za njeno vsebino in za naslov knjige je uporabil metaforo ‘Med hlapci in revolucionarji. Nastanek političnih idej in doktrin na Slovenskem’. V monografiji je predstavil oblikovanje slovenske politike do prve svetovne vojno, »ko še ni bilo niti komunistov niti partizanov in domobrancev«, ki so po vladajoči prestavi »šele razdelili slovenski politični prostor« (Lukšič, 2019). Zanimiva hipoteza, ki pa ne drži popolnoma in jo relativizira tudi avtor sam s prikazom liberalizma in političnega katolicizma, ki ga je Anton Mahnič instrumentaliziral za ločitev duhov in ki vleče svoj rep na Slovenskem do danes. Knjigo je zaradi mnogih teoretičnih in stvarnih novosti potrebno prebrati.

Z zgodovino političnih idej se deloma ukvarja tudi sedanja generacija profesorjev politologov: Cirila Toplak, Andrej Kurnik in Žiga Vodovnik.

Tako smo prišli do mojega sintetičnega pregleda Zgodovine slovenske politične misli, ki sem ga pripravljaj celih deset let. Seže od rojstva slovenske politične misli v revolucionarnem letu 1848 do zadnje obstoječe slovenske demokratične ustave po narodni in državni osamosvojitvi leta 1991.

V knjigi sem se držal zgodovinske in politološke metode ter prikazal razvoj samo na osnovi temeljito preverjenih dejstev. Po drugi strani pa sem ta dejstva uporabil za marsikatero novo zgodovinsko in politološko tezo. Knjiga je pred izidom.

Sklep

Vsaka veda ima svojo zgodovino. Politične vede se ukvarjajo vedno tudi s premišljanjem in preučevanjem politične misli znotraj naroda, v katerem prevladujoče delujejo. Tako je nastala in se postopno oblikovala tudi zgodovina slovenske politične misli in politične misli na Slovenskem. To vedo ali poddisciplino sem kot predmet na Fakulteti za družbene vede v okviru študija politologije na pobudo Adolfa Bibiča zasnoval avtor in na koncu kariere pripravil tudi obsežno monografijo za tisk. Relevantnost teme zadnje čase izkazuje tudi zanimanje mlajših kolegic in kolegov politologov, ki so o zgodovini političnih idej napisali že nekaj monografij in znanstvenih člankov.

LITERATURA

- Fajfar, Tone (1954): *Delavska enotnost: ponatis prvih letnikov, ki so izhajali v letih osvobodilne vojne in ljudske revolucije (1942–44)*. Ljubljana: Republiški svet Zveze sindikatov Slovenije
- Kardelj, Edvard (1933): *Nacionalno vprašanje kot znanstveno vprašanje*. Književnost 1 (7).
- Kardelj, Edvard (1963): *Jesen 1942: korespondenca Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino delavskega gibanja.
- Lončar, Dragotin (1901): *Kaj hočemo: poslanica slovenski mladini*. Ljubljana: Komisijonalna založba L. Schwentnerja.
- Lončar, Dragotin (1921): *Politično življenje Slovencev (Od 4. januarja 1919 do 6. januarja 1919)*. Ljubljana: Slovenska Matica.
- Lukšič, Igor, Jernej Pikalo (2007): *Uvod v zgodovino političnih idej*. Ljubljana: Sophia.
- Lukšič, Igor (2019): *Med Hlapci in revolucionarji*. Ljubljana: Modrijan Izobraževanje.
- Majer, Matija Ziljski (1848): *Kaj Slovenci terjamo*. Kmetijske in rokodelske novice, 12. aprila.

- Mikuž, Metod (1960): Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, 1. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Prunk, Janko (1983). »Historična dokumentacija, Vestnik Slovenska politika«, Prispevki za zgodovino delavskega (1-2). Ljubljana: Inštitut za zgodovino delavskega gibanja.
- Kardelj, Edvard (1963): Razvoj slovenskega narodnega vprašanja. *Sodobnost* (27), izdaja 3.
- Šaleški Finžgar, Fran (1940): Bohinjski teden. Zbornik predavanj akademskega kulturnosocialnega tedna SKAD Zarje v letu 1939. Ljubljana: Zarja.
- Ude, Lojze (1927/28): Značilnost zadnjega volilnega boja in današnji notranje-politični položaj v svitu borbe za samostojno združeno Slovenijo. *Mladina* 4 (1): 17-18.

VIRI

- Slovenski poročevalec (6. 1. 1942): Temeljne točke OF. Slovenski poročevalec: informacijski vestnik Osvobodilne fronte (3), izdaja 1.